

Отримано: 10 січня 2020 року

Прорецензовано: 23 січня 2020 року

Прийнято до друку: 29 січня 2020 року

e-mail: m.yanisiv@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-9(77)-235-238

Янісів М. П., Ділай М. П., Іщук М. М. Психологічні засади формування іншомовної дискусійної компетенції на основі художніх творів: вчинок і дія. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9(77). С. 235–238.

УДК: 372.881.111.1

Янісів Михайло Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент
Ділай Мар'яна Петрівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Іщук Мирослава Миколаївна,
старший викладач
НУ «Львівська політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ДИСКУСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ОСНОВІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ: ВЧИНОК І ДІЯ

Формування та розвиток умінь вести дискусію на соціокультурологічні та літературні теми – соціальне замовлення нашого суспільства. Науковці, які займаються питаннями іншомовної дискусійної компетенції, стверджують, що учні повинні вміти використовувати іноземну мову як засіб для покращення професійного та загальноосвітнього рівнів, тобто не лише для комунікативної, а й для когнітивної цілі. Метою дослідження є проаналізувати учинкову поведінку людини на основі її компонентів – вчинку та дії і виявити їх вплив на ефективність проведення іншомовної дискусії. Наведено приклади з класики світової літератури, що відображають поведінку співорозмовників.

Ключові слова: дискусія, учинкова поведінка, дія, вчинок, уміння, індивідуально-психологічні особливості.

Mykhailo P. Yanisiv,
PhD in Pedagogics, Associate Professor
Marianna P. Dilai,
PhD in Philology, Associate Professor
Myroslava M. Ishchuk,
Senior Lecturer
Lviv National Polytechnic University

PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING FOREIGN LEARNERS' DISCUSSION SKILLS BASED ON FICTION: ACT AND ACTION

Scholars who address the issues concerning the second language communicative competence claim that learners should be able to use a foreign language as a means to increase professional and general educational level, that is not only for communicative, but also for cognitive purpose. The development of non-standard, creative thinking skills meets the social demand of our society at the present stage of its scientific and technological progress, social, political and cultural development. The aim of this study is to clarify the psychological basis of holding an effective discussion, determine its principles and methods, reveal the influence of individual psychological characteristics, acts and actions of discussion participants while disputing socio-cultural and literature problems. The research objectives are to highlight the main principles and methods that ensure effectiveness of discussion process, specify individual psychological characteristics of participants that have an impact on successful discussion course, provide examples from fiction, which show behavior of communicators. On the whole, the conditions of discussion, its techniques and psychological aspect, as well as the consideration of individual psychological characteristics of discussion participants come forward, on one side, as an important facet of discussion, on the other side, they determine its effectiveness, aiming at solving various cultural problems.

Key words: discussion skills, foreign language learners, psychological foundations, fiction.

Актуальність та постановка проблеми. У добу інтеграції України в Європейський науково-технічний, суспільно-політичний, економічний й культурний простір питання формування вміння дискутувати на соціокультурологічні й літературні теми і, зокрема на морально-етичні і естетичні – є одним із пріоритетних серед зарубіжних й вітчизняних вчених, які займаються цією проблемою.

Під час цих досліджень визначено шляхи, методи й засоби організації дискусії [5], уточнено проблемно-пізнавальні комунікативні ситуації та логіко-композиційні схеми її побудови [20], а також запропоновано вправи для формування дискусійних умінь [9]. Вчені висловлюють також думку про високу ефективність дискусії як засобу подолання лексико-граматичних і синтаксичних труднощів у навчанні старшокурсників усного мовлення, а саме: відсутність активного розвитку мисленнєво-мовленнєвих умінь студентів та незадовільний рівень усної мовленнєвої комунікації [5].

Проте деякі питання, що пов'язані з ефективністю проведення дискусії на вищезгадані теми залишаються не розв'язаними і знаходяться в центрі уваги вчених. Серед них щільне місце займає учинкова дія людини.

Мета праці – проаналізувати основні психологічні компоненти перебігу дискусії, а саме вчинок та дію і виявити їх вплив на ефективність проведення іншомовної дискусії під час вирішення проблем соціокультурологічного та літературного характеру.

Учинкова дія, як принцип пояснення поведінки людини займає одне з основних ідей у психології XIX і XX століття Г. Спенсер, Ж. Піаже, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, П. К. Анохін, М. М. Бахтін, К. Г. Юнг, В. А. Романець та інші. Вчені розглядають психологію людини, як засіб і як мету. Як засіб – психологія людини виступає як інструмент адаптації до навколишнього середовища, а як мета – психологія людини сприймається по-перше, як творчий підхід до вирішення будь-

якої соціокультурологічної проблеми, бо саме в творчості як самовідтворенні виражається самодостатність психічного в людині і, по-друге, як реалізація складних відношень буття людини, «так як у кожному настрої наше буття переживається нами як "take-to" й "take-to", то для нас відкривається наше "тут-буття", тобто буття у конкретній нашій відкритості» [17, с. 108].

Рух від мети до засобу і від засобу до учинкових дій, що слугують формуванню міжособистісних відношень, виражених у широкому розумінні, порочним колом добра і зла (від поневолення до добродійності), – формує зміст, що виникає в межах учинкової дії, де основними компонентами відповідно виступають: адаптація – творчість – особистість. «Треба зазначити, що вченими, які займалися цією проблемою було доведено положення про те, що психіка людини не тільки чомусь слугує, а й існує, переживається як щось дане, самодостатнє, вона є дзеркалом Всесвіту. Саме дія, може вважатися тим ґрунтом, на якому виникають психічні здатності людини» [15, с. 48].

Універсальність вчинку, – зазначає Л. С. Рубінштейн, – полягає в тому, що він є осередком різних форм діяльності й поведінки – теоретичної і практичної, моральної, естетичної, технологічної та ін. Він охоплює активність людей на будь-яких рівнях індивідуального розвитку [16, с. 315].

Отже, дії та вчинки людини – це ніщо інше як те, що вона зробила і робить своїм, і що, від тепер, це своє, як результат звершеної дії, належить тільки їй, а відтак, по-перше, формує її картину світу, світогляд, морально-етичні й естетичні цінності, розуміння свого буття, яке притаманне тільки їй одній (людині), по-друге, створює передумови вирішення будь-яких соціокультурологічних проблем і, таким чином, керується цим у світі зараз і тепер, і, по-третє, виступає тим наріжним каменем, який зумовлює формування її індивідуально-психологічного розвитку, до яких, за Платоновим відносять: спрямованість, що передбачає переконання, ідеали, інтерес, бажання, покликання; досвід особистості; особливості психічних процесів – волю, почуття, уявлення, мислення, сприймання, пам'ять та емоції [14], а також інтелект, дух, душу за К. Юнгом [19].

У романі «Знедолені», Віктор Гюго описує учинкові дії своїх героїв – єпископа Марієля, Жана Вальжана, пана і пані Тенарде, Фантіни й Козетти, коли хоче показати їхню справжню людську сутність.

«Двері відчинилися. Дивний гурт збуджених людей з'явився на порозі. Троє чоловіків тримали за комір четвертого. Троє були жандарми. Четвертий – Жан Вальжан.

Унтер-офіцер, який, певно, був начальником дозору, підійшов до єпископа і по-військовому віддав честь.

– Ваша превелебносте... – почав він.

На ці слова Жан Вальжан, який стояв похмурий і пригнічений, здивовано підвів голову.

– Ваша превелебність... – прошепотів він. – А я думав, кюре...

– Помовч! – наказав жандарм. – Це його превелебність єпископ.

Тим часом монсеньйор Б'єнвеню підійшов до гурту так швидко, наскільки дозволяв йому похилий вік.

– А, це ви! – вигукнув він, звертаючись до Жана Вальжана. – Я радий бачити вас. Але чому ви не взяли свічки – я ж вам віддав і їх? Вони теж срібні і коштують франків двісті, не менше.

– Виходить, цей чоловік сказав правду, – мовив унтер-офіцер. – Він біг так, наче втік від когось. Ми затримали його й обшукали. Знайшли у нього це срібло...

– І він сказав вам, – перебив єпископ усміхаючись, – що срібло дав йому старий священик, у якого він провів ніч? Так воно і є. Це непорозуміння, що ви його затримали...

– Мій друже, – озвався єпископ, – перед тим як піти, візьміть ваші свічки. Ось вони.

Він підійшов до каміня, взяв свічки й подав їх Жанові Вальжану. Обидві жінки дивилися на все це без жодного слова, руху або погляду, які могли б перешкодити єпископові.

Жан Вальжан тремтів усім тілом. Машинально, з розгубленим виглядом він узяв свічки.

– А зараз, – мовив єпископ, – ідіть собі з миром. До речі, друже, коли ви завітаєте до мене ще, вам нема потреби йти через сад. Ви завжди можете вийти крізь парадні двері. Вони зачинені тільки на клямку і вдень, і вночі.

Єпископ підступив до нього і сказав тихим голосом:

– Не забувайте, ніколи не забувайте, що ви обіцяли мені використати це срібло на те, щоб стати чесною людиною.

Жан Вальжан, який нічого не обіцяв, приголомшено дивився на нього. Єпископ вимовив свої слова з особливим при- тиском. А тоді додав урочистим голосом:

– Жане Вальжане, брате мій, ви більше не належите злу, ви належите добру. Я купую вашу душу: я забираю її в духа тьми і передаю Богові» [6].

Отже, як видно з уривку, єпископ Марієль відмовляється від сили свого сану і ренти задля звільнення Жана Вальжана від жандармів. Він бачить в каторжнику, яким був на початку Жан Вальжан, людину, яка прагне духовного становлення. Марієль розмовляє з ним, як рівний з рівним, як добродійна людина з добродійною людиною, сподіваючись, що від тепер ніякі злі наміри, а відтак й вчинки не зможуть опанувати серцем й душею Жана Вальжана. Цей вчинок доводить просту людську істину: пожертвування чимось задля блага іншого є тією основою на якій виростає справжня повага і справжня любов до свого ближнього. Щоб показати ніцність пана та пані Тенардье, автор так описує їхнє ставлення до Козетти.

«То були дріб'язкові душі, які за певних обставин стають потворними й страхітливими. І чоловік, і жінка мали при- роджений потяг до зла. Існують люди-раки, що все життя задкують у темряву. До таких істот і належали обоє Тенардье.

Поки Козетта була зовсім маленька, з неї знущались, як хотіли, хазайські дочки. Коли вона підросла, цебто вже з п'ятьох років, то стала в домі служницею.

«У п'ять років, – скажуть нам. – Неймовірно!» Та ба, це правда. Байдуже до страждань людини, суспільство виявляє таку саму байдужість до її віку. Хіба нещодавно не засудили такого собі Дюмолара, бандита, який, згідно з офіційними до- кументами, «рано осиротівши, уже з п'ятьох років сам заробляв собі на прожиток і почав красти».

Козетту примушували підмітати в кімнатах, на подвір'ї, на вулиці, мити посуд, навіть носити клунки.

Якби через три роки Фантіна повернулася до Монфермея, вона не впізнала б своєї дитини. Козетта, така весела й ро- жевошока, коли вперше з'явилася у цьому домі, стала худа й бліда. Вона вічно щулилася від страху. «Потайна!» – казали Тенардье.

Несправедливість зробила її злою, а лихо – негарною. Гарними лишилися тільки очі, в яких застиг невимовний сум.

Серце стискалося бачити це бідолашне дитя, якому не було й шістьох років, коли зимового ранку воно підмітало вулицю, тремтячи від холоду під своїм убогим лахміттям і ледь утримуючи величезну мітлу в маленьких, почервонілих від морозу рученятах.

В селі її прозвали Жайворонком. Народ, який любить образні вислови, наділив саме таким прізвиськом крихітне створіння, не більше за пташеня, тремтяче й налякане, яке вставало раніше від усіх і ще вдосвіта з'являлося на вулиці або в полі».

Тільки цей бідолашний жайворонко ніколи не щебетав [6].

Ці вчинки, так само як і інші: постійне переслідування Жана Вальжана з метою його пограбування; мародерство на полі бою після битви під Ватерлоо – відображають лицемірство і цинізм, підступність і підлість Тенардьє. Його постійне бажання знищити будь-кого задля своїх егоїстичних інтересів завжди відповідають основному принципу ненажерливих, людиноненависницьких людей, згідно з яким, «злочини чиняться людьми через їхні прагнення до надміру в усьому, а не в набутті предметів першої необхідності [2, с. 28]. Тенардьє не здатний відчувати будь-які життєстверджуючі сили: він не переймається ні потребами й бажаннями маленької Козетти, ні можливістю порозумітися з Жаном Вальжаном. Він не співчуває їхнім життєвим проблемам, а навпаки абстрагується від них. Віддалення від їхніх проблем, так само як і від них самих – це захисна реакція світогляду Тенардьє, оскільки тільки це дає йому можливість закритися у своєму світі, щоб подавляти і знищувати будь-які ознаки життя задля своїх фізичних потреб. Він всіляко намагається уникнути їхнього впливу на себе так як боїться, що цей вплив зможе зруйнувати його (Тенардьє) відношення до оточуючого світу. Усвідомлення змісту свого буття, суть якого – самовідчуження й абстрагування тобто не допущення співчуття у дії та вчинки тих людей, які його оточують і які, своєю чергою, можуть мати на нього "негативний", "руйнівний" вплив: відступ від своїх переконань і поглядів, не дають йому можливості змінитися. Тенардьє сприймає навколишній світ тільки як світ насильства, болю й ненависті. У всьому він бачить страх буття. Страх, який живе у ньому, породжує і формує його світогляд, штовхає його до самовідчуження. Він, як людина, абстрагується від навколишнього світу тільки з однією метою, по-перше, насильно подавити його, і, по-друге, заглибитись в самого себе, щоб створити, придумати, вигадати в собі таку форму існування, яка могла б зберегти його індивідуальні життєві цінності: відчувати свою грубість, а відтак силу протидіяти впливу інших людей, духовно й морально відмінних від нього.

Протиставляючи дії та вчинки Тенардьє, вчинкам та діям Жана Вальжана, автор так описує один з них.

«Дядечко Мадлен (Жан Вальжан) брав на роботу всіх, хто до нього просився. Він вимагав тільки одного: «Будь порядним чоловіком! Будь чесною жінкою!»

Мадлен досить швидко нажив багатство, але – дивна річ як на фабриканта – здавалося, це для нього не головне. Він більше піклувався про інших, ніж про самого себе. Було відомо, що на 1820 рік він поклав у банк Лаффіта на своє ім'я шістсот тридцять тисяч франків; але перш ніж відкласти собі ці шістсот тридцять тисяч, він витратив понад мільйон на потреби міста та на бідняків.

Лікарні бракувало коштів – він утримував там на свої гроші десять ліжок. Монтрей-Приморський ділиться на верхнє місто і нижнє місто, в якому він жив, мало одну школу – жалюгідну розвалюху. Він збудував там дві школи: одну для хлопчиків, другу для дівчаток. На свої кошти він заснував сирітський притулок, яких тоді на всю Францію були одиниці, і касу допомоги для старих робітників та калік. У новому кварталі, що виріс навколо його фабрики, він відкрив безкоштовну аптеку» [6]. На відміну від Тенардьє, який відчуває внутрішню пересторогу і страх, що його оточують, Жан Вальжан не відчужується і не абстрагується від світу, а навпаки вчувається в нього. Він не відгороджує себе від людей, які його оточують, а навпаки допомагає їм, підтримує їх, переймається їхніми проблемами. Його вчинки і дії стають усвідомленими. Вони є смислом його життя, яке наповнене реальними подіями. Жан Вальжан сприймає навколишній світ, як такий, який можна і треба пізнати з метою самоствердження.

Отже, дії та вчинки героїв роману "Знедолені" Віктора Гюго – це формування внутрішньої структури особистості шляхом засвоєння зовнішніх дій, зовнішньої діяльності під час оволодіння і формування ціннісними відношеннями через самопізнання й самотворення, які виступають як інтеріоризація тобто «самозаглибленням «субстанції» в її внутрішню суть» [15, с. 79]. Жан Вальжан постійно розмірковує над своїми вчинками, осмислює й усвідомлює їх: рятує у суді незаконно затриманих і звинувачених у крадіжці Бреве, Шенільдє, Кошпая, задля тільки однієї мети – виказати себе й урятувати невинного від каторги; звільняє Фантіну від імовірного ув'язнення, відвідує її у лікарні, допомагає їй матеріально, не шкодуючи грошей на утримання її маленької донечки – Козетти і врешті-решт, забирає її у ненависного Тенардьє. Останній не тільки не змінюється, а залишається негідником, крадієм, злочинцем, підлим й мерзеним, а його бажання переосмислити свої вчинки ні до чого не призводить, а навпаки спонукає його до скоєння інших негідних вчинків. Тенардьє потрапляє в духовну ситуацію свого внутрішнього світу, свого світогляду, усвідомлюючи основний особистісний смисл – чинити зло. Він не може і не хоче звільнитися від своїх ненажерливих намірів, залишаючись у порочному колі зла своїх вчинків. У цьому весь Тенардьє і його людська суть.

Отже, рефлексії Жана Вальжана й Тенардьє над своїми вчинками та над вчинками інших людей – це не що інше, «як інтеріоризація, – як стимуляція спонтанно виникаючого змісту» [15, с. 49], так як кожен організм має в самому собі «рефлекс мети» [12]. Якщо мета, яку переслідує Тенардьє пов'язана лише із задоволенням постійно зростаючих фізичних потреб, тобто «його творчість об'єктивує тільки матеріальне, і не спрямоване до вічних неперевершених духовних цінностей» [3, с. 83], то для Жана Вальжана пріоритетним є його життя, яке переживається ним на основі його індивідуальних, значущих цінностей, які, повною мірою, співпадають із загальнолюдськими духовними цінностями.

Розмірковування Жана Вальжана над своїми вчинками носять характер очищення своєї душі, через їх осмислення й переосмислення, тоді як у Тенардьє це "очищення" не що інше як виявлення постійного лицемірства й цинізму в своїй "людській" суті, яка завжди приводить його до скоєння інших злочинів, суть яких виражено у фразі, яку Тенардьє промовляє після втечі з в'язниці, «кого ми зараз будемо жертви» [6] і яка, повною мірою, відповідає основному принципу таких людей як Тенардьє: чинити зло й несправедливість і завжди брати у цьому активну участь.

«Вона, людина, – зазначає В. А. Романець, – тепер знає, що зробила й оцінює свою дію, співвідносить оцінку з еталоном моральним, пізнавальним, естетичним, бо саме після вчинкової дії людина відчуває справжній драматизм вчинку як такого. Вона розмірковує над буттям, особливо над тим, у що вона як активна істота внесла свою пристрась і наклала на зовнішній світ свою печать. А чи так вона вчинила, як слід було вчинити? І що говорити про це її совість?» [15, с. 51] що повністю співвідноситься з ідеєю зворотного зв'язку за Дж. Даної, П. К. Анохіна.

Отже, якщо людина ставиться до будь-яких людських чеснот абияк, то й вчинки і дії її будуть носити хибність поступу до досконалості і, таким чином, вона віддаляється від твердості і принциповості творити добродійні справи. Для того, щоб дії людини були справедливими і шляхетними треба, щоб і наміри її були такими ж, а відтак практично підкріплювалися відповідними діями і вчинками суть яких – ідеал, до якого завжди прагне добродійна людина, – це прагнення духовної досконалості.

Таким чином, учинкова дія через рефлексію спрямована на її осмислення та усвідомлення. Людина переживає те, що вона сама здійснила, виробляє нові настановлення для майбутніх учинків, і саме на ґрунті післядії виявляється справжня психологія людини.

Післядії Тенардье привела його до внутрішнього конфлікту між свідомим і несвідомим. Його трагізм полягає в тому, якщо він і осмислює свої вчинки, усвідомлює їх, то це не має ніякого позитивного значення, а мораль залишається людиною-ненависницькою і веде його до саморуйнування, а відтак до загибелі.

Суть вчинків Тенардье полягає не тільки в скоєні злочину як такого, а й в тому, що він не може здолати своє внутрішнє зло і залишається завжди поневолений ним, так як йому на це не вистачає ні волі, ні душевних, ні духовних сил, а відтак такі загальнолюдські цінності як: добро, справедливість, честь, гідність залишаються для нього лише маревом.

Вчинки та дії кожної людини, їх усвідомлення складають для неї смисл її життя, який відображений у взаємопов'язаних актах творчості – самопізнанні, самотворенні та самоствердженні. Збагачення особистості через її минуле та теперішнє – це її життєвий і творчий шлях, суть якого є смисл його життя.

Таким чином, будь-яка дія людини виявляє себе через вчинок, який повинен, по-перше, мати особисте значення, і, по-друге, бути осмисленим. Отже, якими цінностями керується людина під час здійснення учинкових дій, що вона пережила, чи вона усвідомила їх, чи осмислила їх до кінця, – в цьому виявляється справжня суть людини: відмовляння від своїх дій і вчинків, які носять деструктивний характер, чи здійснення поступу до вчинків добра, а відтак переродження людини-ненажери у добродійну людину. Оскільки, як зазначає Арістотель, «...здатність вступати у спілкування відрізняє людину від недорозвинутих у моральному смислі істот і від надлюдини, тому той, хто не здатний вступати у спілкування, або думає, що він є самодостатнім і не відчуває потреби ні в чому, отже не є елементом держави, – стає або твариною, або божеством» [2, с. 17].

Висновки. Так як розв'язання будь-яких соціокультурних проблем визначають морально-етичні й естетичні норми поведінки людини, то саме учинкова дія, з одного боку, а з другого – її рефлексія, виступають основним засобом для досягнення цілей дискусії – встановлення істини, а такі її категорії й поняття, як справедливість, добро, відповідальність, добродійність, правда мають життєво важливий екзистенційний смисл, тому що існування людини – це реальне тілесно-душевно-духовне життя, а не якась її абстракція.

Таким чином, в основі учинкової поведінки людини під час розв'язання будь-яких соціокультурних проблем лежить загальний морально-етичний принцип людського існування, «Роби так, щоб максима твоєї волі завжди могла мати також і силу принципу всеосяжного блага» [8], тобто іншу людину слід сприймати не як засіб для задоволення своїх фізичних потреб, а як духовну істоту.

Перспективними напрямками майбутніх досліджень є подальше вивчення учинкової поведінки людини, уточнення основних компонентів логіко-композиційної структури дискусії та визначення стилістичних і структурно-семантичних особливостей мовлення її учасників.

Література:

1. Арістотель. Полн. собр. соч. Т. 3. / Пер. с древнегреческого. Под общ. ред. А. И. Доватора. М.: Мысль, 1983. 812 с.
2. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. К.: Основи, 2003. 239 с.
3. Бердяев Н. А. О назначении человека. М.: Изд-во «Республика», 1993. 383 с.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь. *Психология*. М.: Изд-во ЭКСМО, 2002. С. 262–511 (Серия «Мир психологии»).
5. Гурвич П. Б. Основы обучения устной речи на языковых факультетах Ч. 2/ Владимир: Изд-во Владимир. пед. ин-та, 1974. 176 с.
6. Гюго Виктор. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=705>.
7. Жинкин Н. И. Механизмы речи. М.: Изд-во АПН РСФСР., 1958. 370 с.
8. Кант Иммануил. URL: http://aps-m.org/wp-content/uploads/2017/03/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf.
9. Коблова Л. П. Методика обучения дискуссии на третьем курсе языкового вуза. Дис. канд. пед. наук. М., 1974. 150 с.
10. Левченко О. П. Усне ділове мовлення: методичні вказівки. Львів: ЛРІДУ, 2010. 254 с.
11. Леммерман Х. Уроки риторики и дебатов / Пер. с нем. М.: ООО «Издательство «Уникум Пресс», 2002. 336 с. URL: <http://evartist.narod.ru/text10/68.htm>.
12. Павлов И. П. Избранные труды по физиологии высшей нервной деятельности : монография / под ред. Н. Г. Маркова. М. : Изд-во М-ва просвещения РСФСР, 1950. 263 с. : портр.
13. Павлова Л. Г. Современная риторика Спор. Дискуссия. Полемика. М.: Просвещение, 1991. 127 с.
14. Платонов К. К. Структура и развитие личности. М.: Наука, 1986. 255 с.
15. Романець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття / Романець В. А., Маноха І. П. – Київ, «Либідь», 1998, – 988 с.
16. Рубинштейн Л. С. Бытие и сознание. *Человек и мир*. СПб.: Питер, 2003. С. 285–406.
17. Хайдегер М. Бытие и время. М., 1997.
18. Шантарин Е. В. Методика проведения бесед – дискуссий при обучении устной речи в языковом вузе. Дис... канд. пед. наук. Владимир, 1973. 162 с.
19. Юнг К. Г. Алхимия снов. Четыре Архетипа / Пер. с англ. Пантелеев С. И. М., 2011. 312 с.
20. Янісів М. П., Ішук М. М., Ділай М. П. Комплекс вправ для формування англійськомовної дискусійної компетенції. *Зб. наукових праць*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 171–181.